

Inna NEGRESCU-BABUȘ
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

ASPECTE ACTUALE
ALE MULTILINGVISMULUI
ÎN CONTEXTUL LINGVISTIC EUROPEAN

Abstract. Multilingualism constitutes one of the essential components of the contemporary society. Europe offers us today a new cultural pattern, in which cultures whole preserving their identity, contribute at the same time to forming a European culture; its variety meaning richness, in contrast with opposition or exclusion.

The subject of the present paper implies also a distinction between *multilingualism* and *plurilingualism*. The first concept relates to a geographical zone in which there exists linguistic diversity, i.e. in which several languages or varieties of one and the same language are spoken, while the second one implies the ability of an individual to make use of several languages, besides his mother tongue, a phenomenon opposed to that of monolingualism.

Keywords: multilingualism, plurilingualism, interculturality, globalization, inter-cultural communication.

Multilingvismul reprezintă unul dintre parametrii esențiali ai societății contemporane. Evoluțiile și tendințele în cadrul acestui proces sunt complexe și, de cele mai multe ori, contradictorii. Tema de față are o semnificație deosebită pentru Europa, continent care comportă schimbări inedite în direcția integrării, inclusiv la nivel cultural.

Uniunea Europeană are acum aproximativ 500 milioane de cetățeni, 28 de state membre, 3 tipuri de alfabet și 23 de limbi oficiale, unele dintre acestea cu o circulație mondială. Alte circa 60 de limbi fac parte de asemenea din patrimoniul UE și sunt vorbite în anumite regiuni sau de anumite grupuri. În plus, imigranții au adus cu ei un lung șir de limbi: se estimează că între granițele UE sunt acum prezente cel puțin 175 de naționalități, informație preluată din Comunicarea Comisiei către mai multe foruri europene, intitulată *Multilingvismul: o valoare a Europei și un angajament comun*, dată publicității în 2008.

Conform statisticilor, acele circa 60 de comunități vorbitoare de limbi regionale sau minoritare numără aproximativ 40 de milioane de persoane care vorbesc în mod curent astfel de limbi.

Trebuie să specificăm că protecția limbilor regionale și/sau minoritare este realizată prin *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare*. Carta a fost semnată în 1992 și a intrat în vigoare în 1998, iar până în prezent a fost ratificată de 24 state europene.

Carta este singurul instrument juridic internațional care instituie obligații și este focalizat pe protecția limbilor minoritare, după cum se menționează în broșura Consiliului Europei. Ea aduce beneficii statelor semnatare pentru că le oferă un cadru comun și recunoscut pe plan internațional pentru politicile lor lingvistice. De asemenea, oferă

o experiență bogată despre felul în care folosirea limbilor poate fi dezvoltată din punct de vedere practic. Carta este un tratat conceput de Consiliul Europei și este monitorizat în mod constant [1]. Aceasta protejează limbile și nu drepturile persoanelor. Scopul ei este să îmbogățească folosirea atât în context privat, cât și în viața publică a limbilor regionale sau minoritare în cadrul sistemelor de educație, în justiție și în mass-media, să permită și să încurajeze folosirea acestor limbi în context administrativ și economic, precum și în viața socială, pentru activități culturale și în schimburile transfrontaliere. Carta este bazată pe respectarea deplină a suveranității naționale și a integrității teritoriale. Relația dintre limbile oficiale sau cooficiale și cele regionale sau minoritare nu este concepută în termeni de antagonism. Dezvoltarea celor dintâi nu trebuie să impiezeze asupra cunoașterii și promovării celor din urmă. Carta nu stabilește o listă de limbi vorbite în Europa care să corespundă conceptului de limbi regionale sau minoritare. Astfel, în art. 1 al documentului sunt definiți termenii folosiți. Prin expresia „limbi regionale sau minoritare” se înțeleg limbile folosite în mod tradițional într-o anumită zonă a unui stat de către cetățenii acelui stat care constituie un grup numeric inferior restului populației statului sau limbile diferite de limba (-ile) oficială (-ale) a (ale) acelui stat. Prin această expresie nu se înțeleg dialectele limbii (-ilor) oficiale a (ale) statului și nici limbile migranților. Prin expresia „zonă în cadrul căreia o limbă regională sau minoritară este folosită” se înțelege aria geografică în care această limbă reprezintă modul de exprimare a unui număr de persoane justificând adoptarea diferitor măsuri de protecție și de promovare. Prin expresia „limbi nonteritoriale” se înțeleg limbile folosite de cetățenii unui stat care sunt diferite de limba (-ile) folosită (-ite) de restul populației statului, dar care, deși folosite în mod tradițional pe teritoriul statului, nu pot fi asociate cu o anumită arie geografică a acestuia.

Conform Cartei, fiecare stat are obligația să specifice în legea de ratificare limbile regionale sau minoritare la care se aplică anumite paragrafe din Cartă. În cazul României, de exemplu, 10 limbi beneficiază de protecție generală (albaneza, armeană, greacă, italiană, idiş, macedoneană, poloneză, romani, ruteană, tătara) și 10 limbi beneficiază de protecție sporită (bulgara, cehă, croată, germană, maghiară, rusă, sârba, slovacă, turcă, ucraineană).

Conceptul de multilingvism este un concept ambiguu, care se regăsește, cu ambiguitatea sa, în majoritatea dezbaterilor europene privind chestiunea europeană a limbilor. Pentru a simplifica lucrurile, vom încerca să explicăm multilingvismul, care are cel puțin 2 accepții, prin raportare la plurilingvism.

Există un multilingvism de inspirație anglosaxonă, strâns legat de ideile comunitare, etnice, care au marcat cercetarea americană de trei decenii. Dar ideile pe care le presupune au rădăcini mult mai vechi care se pierd chiar în istoria Statelor Unite. În această accepțiune, reprezentarea societății este cea a unei juxtapuneri de comunități animate de sentimente identitare, care comunică puțin între ele atunci când nu se resping. Liantul acestor comunități îl reprezintă Constituția americană și limba engleză. Acest multilingvism este multilingvismul limbilor regionale și minoritare *împotriva* și nu *împreună* cu limbile oficiale europene. Scopul geostrategic este în mod evident stabilirea hegemoniei limbii engleze, limbile regionale și minoritare devenind

martorii unor societăți depășite de modernitate. Folosirea aceluiași termen pentru a desemna atât multilingvismul, cât și plurilingvismul nu este întâmplătoare, limba engleză nefăcând diferența între *acest* multilingvism și *celălalt* multilingvism care nu a fost conceptualizat încă. Termenul *plurilingvism* este ignorat în dicționarele de limba engleză și dacă facem un test pe internet pe *plurilingualism*, putem constata faptul că termenul este folosit, dar complet marginal. Acesta apare de zece ori mai rar decât termenul *multilingualism*.

Cealaltă accepțiune a multilingvismului (pe care o desemnăm prin termenul *plurilingvism*) își are originea într-o sursă complet diferită, care este mai degrabă cea a umanismului european. În această accepțiune, nu avem comunități care se juxtapun, ci societăți deschise care comunică, interacționează și care se întrepătrund chiar pentru a crea noi identități, păstrând în același timp propria identitate și contribuind la dezvoltarea ei. Există o acceptare a celuilalt, iar diferența, alteritatea reprezintă surse de creativitate și de bogăție. De aici și sloganul european *Unitate în diversitate*. Această relaționare cu celălalt la nivel individual și societal este conceptualizată sub denumirea de *interculturalitate* sau de *dialog intercultural* care, după părerea noastră, este mai purtător de sens decât termenul de diversitate culturală și lingvistică, care pune accentul pe diferență, minimizând schimbul. Iată motivul pentru care termenului de plurilingvism i se asociază cel de interculturalitate.

Strategia referitoare la multilingvism a Uniunii Europene subliniază faptul că vorbirea mai multor limbi pe lângă limba maternă, precum și înțelegerea altor culturi, întărește legătura dintre diferite părți ale Europei, precum și faptul că limbile reprezintă calea ce trebuie urmată pentru atingerea integrării sociale și a dialogului intercultural. „Învățarea unei limbi nu înseamnă doar accesarea unui cod de comunicare. Prin învățarea limbilor și printr-o incursiune în punctul de vedere al celorlalți, devenim mai toleranți, mai dispuși să facem compromisuri, mai conștienți de complexitatea societății noastre. Nu aparținem doar unei limbi materne, ci suntem alimentați de o varietate de culturi” [2, p. 3].

Astfel, politica Comisiei Europene în domeniul multilingvismului își propune trei obiective:

- să încurajeze învățarea limbilor străine și să promoveze diversitatea lingvistică în societate;
- să promoveze o economie multilingvă performantă;
- să ofere cetățenilor acces la legislația, procedurile și informațiile despre Uniunea Europeană în propriile lor limbi.

În ceea ce privește politica UE *privind limbile regionale și minoritare*, ea este stabilită în articolul 22 din Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene: „Uniunea respectă diversitatea culturală, religioasă și lingvistică”.

În concluzie, plurilingvismul este o valoare europeană conform căreia toate limbile reprezintă moduri la fel de valoroase de comunicare și exprimare a identității, având la bază toleranța și acceptarea diferențelor și a minorităților.

1. Deși foarte des termenul de plurilingvism este folosit în defavoarea celui de multilingvism, conform Consiliului Europei, precum și a opiniilor multor specialiști

în domeniu, o distincție trebuie făcută între *multilingvism* și *plurilingvism*. Prima noțiune se referă la zona geografică în care există o diversitate lingvistică, în care se vorbesc mai multe limbi sau varietăți ale unei limbi. Al doilea termen se referă la capacitatea unui individ de a folosi, de a se exprima în mai multe limbi, pe lângă cea maternă, și se opune termenului de *monolingvism*. Astfel, o zonă este multilinguală, o universitate poate fi multilinguală, dar un individ este plurilingv.

2. Când se pune problema competențelor, vorbim de „competență plurilingvă” și nu de plurilingvism, căci nu este vorba aici de număr, ci de o competență particulară care nu este un dat, ci o aptitudine care se dobândește, aceea de a putea învăța limbi străine și de a înțelege diferența dintre o limbă de cultură și o limbă de serviciu. Prima permite înțelegerea, cea de-a doua doar comunicarea. Educația națională are rolul de a o dezvolta și de a face ca cât mai mulți oameni să beneficieze de ea, condiție fundamentală a timpului nostru.

3. Învățarea limbii engleze este o condiție minimă indispensabilă, dar nu și o garanție suficientă a reușitei elevilor; învățarea mai multor limbi, incluzând și dimensiunea lor culturală, nu este un lux, ci corespunde unui interes bine determinat; învățarea a două, trei și chiar mai multe limbi asigură o dezvoltare personală favorabilă reușitei economice și sociale a fiecăruia.

4. Orice politică lingvistică urmărește atingerea a două obiective sociale distincte, dar strâns legate între ele: promovarea unei limbi, pe de o parte, și reglementarea relațiilor dintre limbile în contact, pe de altă parte. De fapt, promovarea unei limbi nu este altceva decât un răspuns la concurența impusă acesteia de o altă limbă. Această concurență stă la originea oricărei politici lingvistice.

Actualmente, **concurența lingvistică** a depășit limitele teritoriale ale unui stat, dobândind dimensiuni internaționale. Pentru a-și păstra identitatea națională amenințată de pericolul uniformizării lingvistice și culturale, statele vor fi nevoite să adapteze politicile lor lingvistice la noul cadru internațional.

5. Aflată sub semnul **plurilingvismului** și al **diversității**, identitatea europeană nu are altă șansă mai importantă decât cultivarea dialogului în sânul diversităților generatoare de valori.

6. O recomandare ce vizează strict Republica Moldova, țară în curs de aderare la Uniunea Europeană, presupune conceperea și implementarea cât mai urgentă a politicii și planificării lingvistice în acest stat unde să fie clar stipulat că limba oficială a Republicii Moldova este limba română, aceasta având rolul de consolidare a coeziunii sociale, respectându-se, în același timp, diferențele lingvistice și culturale. În caz contrar, se vor admite anumite confuzii asemănător celei produse în urma semnării pe 10 octombrie 2007 a două acorduri între Republica Moldova și Comunitatea Europeană – Acordul privind facilitarea regimului de vize și Acordul privind readmisia persoanelor aflate în situația de ședere ilegală. Documentele emise de europeni specifică faptul că acestea au fost încheiate și în „limba moldovenească”. Comisarului european pentru multilingvism i s-a reproșat faptul că ar fi trebuit să combată recunoașterea acestei limbi care este în realitate inexistentă.

7. Integrarea românilor din Basarabia în marea familie europeană implică o acomodare la civilizațiile occidentale prin încercarea de a elimina barierele lingvistice și prin dorința de a cunoaște mai multe limbi, realizând astfel un dialog intercultural.

Multiculturalismul civic ar putea acorda Europei stabilitatea dorită, permițând tuturor și fiecărui individ să atingă condiția deplină de a avea posibilitatea să trăiască, în același timp, în cadrul unei civilizații și a câtorva mii de culturi. Într-o Europă a limbilor, româna are o dublă șansă: pe de o parte, aparține familiei limbilor romanice, pe de altă parte, are numeroase trăsături comune cu diverse limbi europene, ca o consecință a variatelor contacte culturale și lingvistice stabilite în timp.

8. Cât despre limbile Europei, plurilingvismul este, fără îndoială, baza comunicării eficiente, dar grija pentru cultivarea limbii materne în contextul multilingvismului revine exclusiv vorbitorilor ei.

Din punctul de vedere al sociolingvisticii, apariția unei limbi globale, în special engleza, poate crea un fenomen de colonizare culturală ce amenință diversitatea asigurată de existența limbilor. Vorbitorii nativi ai unei limbi globale vor fi într-o poziție privilegiată față de cei care o vor învăța ca pe o limbă străină, iar o limbă globală va elimina motivația adulților de a învăța alte limbi străine.

Creșterea excesivă a importanței unei limbi globale va grăbi dispariția limbilor minore și minoritare.

E nevoie de o educație interculturală, căci plurilingvismul și diversitatea culturală sunt o componentă fundamentală a identității europene, limbile neputând fi separate de cultură.

Dialogul multicultural devine un instrument al stabilității și nu trebuie să submineze șansele unei vieți civice în cadrul unei civilizații coerente, consolidate de solidaritatea membrilor săi.

Referințe bibliografice

1. *Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare*. Strasbourg, 5.12.1992, ETS, no. 194.

2. Orban, Leonard. *Multilingvismul – o punte către înțelegerea reciprocă*, discurs prezentat la Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 15 mai 2009. Carp, Radu. *Proiectul politic european – de la valori la acțiune comună*. Editura Universității din București, 2006.

3. Lönnroth Karl-Johan. *From globalization to local multilingualism in action*. http://ec.europa.eu/translation/reading/articles/pdf/20060919_commission_head_of_representations_en.pdf.

4. Sala, Marius. Vintilă-Rădulescu, Ioana. *Limbile Europei*. București, 2001.

5. Neșu, Nicoleta. *Limba și cultura română în fața Occidentului – aspecte lingvistice și culturale ale integrării europene*. În: volumul Simpozionului Internațional „Identitatea culturală românească în contextul integrării europene”. Iași, 22-23 septembrie 2006, p. 263-273.

7. Vintilă-Rădulescu, Ioana. *Sociolingvistică și globalizare*. București, 2001.